Optické biosenzory pro studium biomolekul a jejich interakcí

Jiří Homola

Ústav fotoniky a elektroniky AV ČR, v. v. i.

16. června 2015

www.ufe.cz

Optické biosenzory: cíl výzkumu

Cílem našeho výzkumu je vyvinout nové optické biosenzory pro studium biomolekul a jejich interakcí a pro kvantifikaci biologických a chemických látek.

Oblasti využití biosenzorů:

1. Biologický výzkum

Pochopení komplexních biologických procesů (například molekulárních procesů souvisejících se vznikem a rozvojem chorob) umožní přesnější diagnostiku a účinnější léčbu.

2. Bioanalytika

Rychlá a citlivá detekce biologických a chemických látek je potřebná v řadě oblastí:

- medicinální diagnostika,
- monitorovaní životního prostředí,
- kontrola kvality potravin,
- ochrana proti chemickému a biologickému terorismu.

Optické afinitní biosenzory

Optické afinitní biosenzory jsou optická zařízení, která se skládají z **molekulárních receptorů** a **optického systému**, který transformuje interakci mezi detekovanou biomolekulou a receptorem na výstupní signál.

Hlavní typy optických afinitních biosenzorů

- 1. Afinitní optické biosenzory využívající molekulární značky
 - Senzory založené na fluorescenčních značkách a měření fluorescence.

- 2. Bezznačkové optické afinitní biosenzory
 - Interferometrické senzory (Mach-Zehnderův integrovaněoptický interferometr, Fabry-Perotův interferometr).
 - Senzory založené na spektroskopii vedených vln dielektrických vlnovodů (mřížkový vazební člen, rezonanční zrcadlo).
 - Senzory založené na spektroskopii vedených vln kovovědielektrických vlnovodů - senzory s povrchovými plasmony.

Povrchové plasmony

<u>Šířící se povrchové plasmony (ŠPP)</u>

Lokalizované povrchové plasmony (LPP)

Pole nanotyček.

Pole nanopyramid.

Pole nanoděr.

Hloubka vniku pole:

Princip činnosti optických senzorů s povrchovými plasmony

Senzory založené na rezonanci povrchových plasmonů (Surface Plasmon Resonance - SPR).

Optická excitace povrchových plasmonů

I. Před interakcí

II. Interakce

s povrchovými plasmony.

J. Homola: Optické biosenzory pro studium biomolekul a jejich interakcí 7

Změna indexu Povrchová

Změna konstanty

šíření povrchového

plasmonu

Změna parametrů

optického záření

lomu

koncentrace

Biosenzory s povrchovými plasmony: hlavní technologické komponenty

Optické biosenzory: hlavní směry výzkumu v ÚFE

Plasmonické nanostruktury	Simulace a design		Příprava ²⁰	m μμπ 15 10 05 0.5 10 1.5 20μm 1.5 1.0 0.5 0.5 10 1.5 2.0μm
Optické senzorické systémy	Simulace a design		Realizace	
Funkční molekulární pokrytí	Příprava	15-mer 23-mer 19-mer 21-mer 23-mer 23-mer 23-mer 25-mer 21	Charakterizace	
Mikrofluidní systémy	Simulace	1 0 0	Realizace	
Biologické aplikace	Studium biomolekul. interakcí		Biodetekce	biolinylated probe 2 DNA oligonucleotide (TPS3) probe 1 BPR chip

Plasmonické nanostruktury: teorie, design, realizace

TEORIE

- Metody konečných diferencí v časové oblasti (FDTD)
- Zobecněná multičásticová Mie teorie
- Rigorózní metoda vázaných vln (RCWA)
 - Integrální řešení Maxwellových rovnic

PŘÍPRAVA Interfereční UV litografie

- Litografie elektronovým svazkem (EBL)
- Nanoobrábění iontovým svazkem (FIB)

 (\mathbf{n})

Kolodiní litografie

Dimer nanočástic Boční pohled

Pohled shora

Optické systémy pro plasmonické biosenzory

Laboratorní 6-kanálový senzor založený na spektroskopii povrchových plasmonů.

Mobilní kanálový senzor založený na spektroskopii povrchových plasmonů a multiplexování vlnových délek.

Vysoce paralelizovaný senzor založený na zobrazení povrchových plasmonů a polarizačním kontrastu.

Kompaktní 6-kanálový senzor založený na nové metodě spektroskopie povrchových plasmonů (SPRCD).

Laboratorní senzor s povrchovými plasmony

- Excitace povrchových plasmonů pomocí optického hranolu.
- Modulace vlnové délky.
- Čtyři nezávislé optické a mikrofluidní kanály.
- Teplotní stabilizace.

4-kanálový laboratní senzor s povrchovými plasmony (nahoře)

Detail SPR čipu (vpravo)

Laboratorní senzor založený na zobrazování SPR pro současnou detekci velkého počtu látek

ROZLIŠENÍ: 2x10⁻⁷ RIU VELIKOST DETEKČNÍ OBLASTI: ~ 150µm POČET DETEKČNÍCH KANÁLŮ: 100-300

Laboratorní prototyp zobrazovacího SPR senzoru.

M. Piliarik, M. Bocková, J. Homola, Biosensors and Bioelectronics, 26, 1656–1661 (2010).

Senzor založený na lokalizovaných plasmonech (LSPR) a zobrazování v polarizačním kontrastu

Perioda: 250 nm

M. Piliarik, H. Šípová, P. Kvasnička, N. Galler, J. R. Krenn, J. Homola, Optics Express, 20, 672 (2012).

Senzor založený na lokalizovaných plasmonech (LSPR) a zobrazování v polarizačním kontrastu

M. Piliarik, H. Šípová, P. Kvasnička, N. Galler, J. R. Krenn, J. Homola, Optics Express, 20, 672 (2012).

SPR senzor s minimalizovanou detekční oblastí pro detekci malého počtu molekul

SPR senzory měří změny povrchového pokrytí ~ 0.1 pg/mm², 10⁵ proteinů.

Detekovaný počet biomolekul může být snížen minimalizací detekční oblasti.

Mikro-SPR systém: Beam splitter Superlumiscent Polarizer LED

P. Kvasnička, K. Chadt, M. Vala, M. Bocková, J. Homola, Optics Letters, 37, 163–165 (2012).

21 J. Homola: Optické biosenzory pro studium biomolekul a jejich interakcí

Optical readout area

SPR senzor s minimalizovanou detekční oblastí pro detekci malého počtu molekul

Pozorování vzniku monovrstvy tvořené molekulami streptavidinu.

P. Kvasnička, K. Chadt, M. Vala, M. Bocková, J. Homola, Optics Letters, 37, 163–165 (2012).

Kompaktní SPR senzory: nová metoda spektroskopie povrchových plasmonů

SPRCD (Surface Plasmon Resonance Coupler and Dispenser) excituje povrchový plasmon druhým difrakčním řádem a spektrálně rozkládá světlo difragované do prvního řádu na prostorově citlivý detektor.

O. Telezhnikova, J. Homola, Optics Letters 31, 3339-3341 (2006). J. Homola, O. Telezhnikova, J. Dostálek, US Patent # 7,973,933 (2011).

Kompaktní SPR senzor

ROZLIŠENÍ: < 3×10⁻⁷ RIU ROZSAH: 1.33-1.35 RIU

Kompaktní 6-kanálový senzor založený na principu SPRCD.

O. Telezhnikova, M. Piliarik, M. Vala, I. Tichý, J. Homola, Biosensors & Bioelectronics, 24, 3430 (2009). J. Homola, M. Piliarik, I. Tichý, M. Vala, P. Adam, J. Hepnar, US Patent # 8,094,316 (2012).

Mikrofluidní systémy pro SPR biosenzory

- Výzvy: Transport molekul
 - Disperze vzorku
 - Adsorpce na stěnách

Simulace difuzního toku analytu.

Průtočná komora s mísícími strukturami pro zvýšení transportu molekul analytu.

Prototyp průtočné komory pro bezdisperzní mikrofluidní systém.

Odezva biosenzoru s konvenčním a bezdisperzním mikrofluidním systémem.

Funkční molekulární pokrytí: molekulární receptory a jejich imobilizace

Biomolekulární receptory používané v biosenzorech s povrchovými plasmony zahrnují: protilátky, peptidy, proteiny, DNA, RNA,....

Volba metody pro imobilizaci biomolekulárních receptorů závisí na: typu receptoru a detekované látky a detekčních podmínkách.

Hlavní požadavky:

- Vysoká hustota receptorů.
- Vhodná orientace receptorů.
- Zachování struktury a funkčních vlastností receptorů.
- Minimální nespecifická interakce vzorku s povrchem.

Samoorganizující se monomolekulární vrstva alkanthiolů s funkčními skupinami.

Imobilizace molekulárních receptorů na povrchu senzoru

Metody imobilizace:

- Kovalentní vazba
- Elektrostatická vazba
- Affinitní interakce
 - Protein A, Protein G
 - Streptavidin biotin
 - Komplementární oligonukleotidy

Nukleové kyseliny zakončené biotinem a jejich vazba na povrch prostřednictvím interakce biotin-streptavidin.

Hlavní postupy při imobilizaci receptorů

I. Kovalentní uchycení na samoorganizující monovrstvy (SAM)

Čištění povrchu zlata

Vytvoření samoorganizující vrstvy alkanethiolů

Aktivace karboxylových skupin (NHS/EDC)

Navázání proteinů

II. Fyzikální adsorpce

Upravený povrch (dextran, lyzin) Adsorbované proteiny

23 J. Homola: Optické biosenzory pro studium biomolekul a jejich interakcí

III. Ukotvení pomocí proteinů A a G

Potlačení nespecifické adsorpce pomocí pokročilých funkčních vrstev

I. Konvenční vrstvy minimalizující nespecifickou adsorpci

Poly(ethylene glycol) (PEG) a jeho deriváty

- + jednoduchá příprava
- + různorodost dostupných funkčních skupin
- 2D struktura limituje počet vazebných míst

II. Pokročilé funkční vrstvy

Zwitterionické polymery, hydrogely nebo polymerní kartáče

- + vyšší odolnost proti nespecifické adsorpci
- + 3D struktury s vysokým počtem vazeb. míst
- složitější příprava
- požadovaná minimální tloušťka (10-15 nm)

Potlačení nespecifické adsorpce pomocí pokročilých funkčních vrstev

(polyHEMA)	(polyCBAA)	
Hydroxy-funkční poly(2-	Karboxy-funkční zwitterionic	
hydroxyethyl methacrylate)	poly(carboxybetaine acrylamide)	

Nespecifická adsorpce ze 100% lidské krevní plazmy na tři různé povrchy funkcionalizované protilátkami (anti-E.coli, anti-Salm).

H. Vaisocherová et al., Biosensors and Bioelectronics, 51, 150–157 (2014).

Prostorově rozlišená funkcionalizace pro SPR senzory s vysokým počtem kanálů

M. Piliarik, J. Ladd, T. Allen, M. Piliarik, J. Homola, S. Jiang, Anal. Chem., 80, 4231 (2008).

Oblasti využití biosenzorů s povrchovými plasmony

1. Biologický výzkum

Studium molekul a jejich interakcí v reálném čase. Stanovení interakčních modelů, kinetických rychlostí, rovnovážných konstant, termodynamických konstant, mapování vazebných míst, atd.

Analýza biomolekul a biomolekulárních interakcí

Kinetická rovnice:

$$\frac{\partial B}{\partial t} = k_a C(R_T - B) - k_d B$$

Analýza vlastností modifikovaných oligonukleotidů

Oblasti využití biosenzorů s povrchovými plasmony

1. Biologický výzkum

Studium molekul a jejich interakcí v reálném čase. Stanovení interakčních modelů, kinetických rychlostí, rovnovážných konstant, termodynamických konstant, mapování vazebných míst, atd.

2. Bioanalytika

Rychlá a citlivá detekce biologických a chemických látek :

- medicinální diagnostika (biomarkery onemocnění a zdraví),
- monitorovaní životního prostředí (kontaminanty),
- kontrola kvality a bezpečnosti potravin (patogenní bakterie a toxiny).

Bioanalytické aplikace optických biosenzorů s povrchovými plasmony

Malé org. molekuly

Látky znečištující živ. prostředí bisphenol A, atrazin, microcystin Sensors Actuat B 177 (2010) Anal Bioanal Chem 1618 (2007)

Veterinární léčiva enrofloxacin, chloramphenicol Biosens Bioel 1231 (2010)

Potravinové toxiny tetrodotoxin, botulinum toxin, Int J Food Microbiol p61 (2001) J AOAC Int 596 (2011)

> 10 – 1000 pg/mL mléko, med, odpadní vody

Nukleové kyseliny

Markery poškození orgánů Micro RNA Anal Chem 10110 (2010)

Genové mutace antisensní ON, jednobodové mutace v genu TP53 Anal Bioanal Chem 2343 (2011) Biopolymers 394 (2006)

Enzymatická aktivita HIV integráza, Ribonukleáza H Biosens Bioel 1605 (2010) Anal Bioanal Chem 1165 (2009)

> 0.2 - 2 pM vzorky tkání

Proteinové biomarkery

Alzheimerova choroba Amyloid β, protein Tau Sensors Actuat B 69 (2009) Curr Alzheimer Res 10 (2013)

Rakovina

CEA, ALCAM, hCG Anal Bioanal Chem 2869 (2012) Biosen Bioel 1656 (2010) Anal Bioanal Chem 2869 (2012)

Myelodysplastický syndrom VEGFR Anal Bioanal Chem 381 (2012)

Mononukleóza Protilátky proti EB viru Biosen Bioel 1020 (2007)

0.1 – 100 ng/mL mozkomíšní mok, krevní plasma

Patogenní bakterie

Bakterie v potravinách

(Escherichia coli , Salmonella enterica, Listeria monocytogenes, Campylobacter jejuni Sensors Actuat B 59 (2009) Biosens Bioel 752 (2006)

10 - 10⁵ cfu/ml mléko, džus, maso, okurka

Monitorování životního prostředí: detekce bisphenolu A

- Bisphenol A se užívá při výrobě polykarbonátových plastů.
- Bisphenol A narušuje činnost žláz s vnitřní sekrecí.

Monitorování životního prostředí: detekce bisphenolu A v pitné a odpadní vodě

Kalibrační křivka pro BpA v odpadní vodě.

Stanovení BpA v odpadní vodě pomocí SPR biosenzoru, HPLC a ELISA.

Detekční limity:

140 pg/ml (odpadní voda) 40 pg/ml (pitná voda)

K. Hegnerová, M. Piliarik, M. Šteinbachová, Z. Flegelová, H. Černohorská, J. Homola, Analytical & Bioanalytical Chemistry, 398, 1963–1966 (2010).

Bezpečnost potravin: detekce reziduí veterinárních léčiv v mléce

- Používání veterinárních léčiv může vést k jejich přenosu do potravního řetězce.
- Rezidua léčiv negativně ovlivňují kvalitu potravinářských produktů i zdraví spotřebitelů.

Kalibrační křivky pro ERFX, SPY a CAP v pufru a ve vzorcích mléka.

F. Fernández, K. Hegnerová, M. Piliarik, F. S. Baeza, J. Homola, M.-Pilar Marco, Biosensors & Bioelectronics, 26, 1231– 1238 (2010).

Medicinální diagnostika: detekce mikroRNA

- MikroRNA hrají důležitou roli v řadě biologických procesů.
- Hladiny mikroRNA mohou odrážet závažné choroby (srdeční choroby a rakoviny).

Medicinální diagnostika: detekce miRNA ve vzorcích tkání

Vzorky tkání: RNA extrahovaná z jaterních tkání myší.

H. Šípová, S. Zhang, A. M. Dudley, D. Galas, K. Wang, J. Homola, Anal. Chem. 82, 10110 (2010).

Medicinální diagnostika: detekce proteinových biomarkerů

ALCAM (activated leukocyte cell adhesion molecule) a hCG (human chorionic gonadotropin) mají vztah k nádorovým onemocněním (např. rakovině prsu).

kalibrační křivka.

Odezva senzoru na různé koncentrace biomarkeru ALCAM v pufru.

M. Piliarik, M. Bocková, J. Homola, Biosensors and Bioelectronics, 26, 1656–1661 (2010).

Medicinální diagnostika: detekce proteinových biomarkerů

Detekce ALCAM a hCG v krevní plazmě.

Odezva senzoru na různé koncentrace biomarkeru ALCAM v krevní plazmě (10%).

Detekce biomarkerů ALCAM a hCG: kalibrační křivka v krevní plazmě (10%).

Detekční limity (v plazmě) ALCAM: 45 ng/ml hCG: 100 ng/ml

M. Piliarik, M. Bocková, J. Homola, Biosensors and Bioelectronics, 26, 1656–1661 (2010).

Medicinální diagnostika: detekce proteinových biomarkerů

Detekce karcino-embryonálního antigenu (CEA) v krevní plazmě.

T. Špringer, J. Homola, Analytical and Bioanalytical Chemistry, 404, 2869-2875 (2012).

Bezpečnost potravin: detekce bakteriálních patogenů - E.Coli a Salmonella

- Z hlediska bezpečnosti potravin jsou ze všech mikroorganismů bakterie tou největší hrozbou.
- V některých potravinách, se bakterie mohou snadno namnožit z poměrně nízkých a neškodných hladin do hladin způsobujících závažná onemocnění.

Detekční formát:

Bezpečnost potravin: detekce bakteriálních patogenů ve vzorcích potravin

Detekce E.coli O157:H7 ve vzorku okurky. Odezva senzoru na funkční zlaté nanočástice.

Kalibrační křivky pro E.coli O157:H7 a Salmonellu ve vzorcích hamburgeru a okurky.

Závěr

<u>SOUČASNOST</u> Biosenzory s povrchovými plasmony:

- představují vyspělý nástroj pro pozorování a kvantifikaci molekulárních interakcí v reálném čase.
- jsou schopné detekovat malé a středně velké molekuly s detekčním limitem 10 pg/ml - 100 ng/ml.
- mohou detekovat široké spektrum molekul a uplatnit se proto v řadě oblastí (medicinální diagnostika, monitorování životního prostředí, kontrola kvality potravin, atd.).

BUDOUCNOST Vyšší výkon, nové vlastnosti a aplikace:

- Propojení mikrofluidních a plasmonických struktur pro management/zpracování vzorku přímo na čipu.
- Nanobiosenzory pro lokalizovanou analýzu extrémně malých objemů.
- (i) Studium komplexních biomolekulárních procesů a molekulárních interakcí v nativním prostředí.
- (ii) Detekce biomolekul a jejich komplexů v reálných vzorcích.

Poděkování: hlavní výzkumní partneři

- Matematicko-fyzikální fakulta UK
- Fakulta jaderná a fyzikálně inženýrská ČVUT
- Ústav makromolekulární chemie AV ČR, v. v. i.
- Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.
- Ústav hematologie a krevní transfuze
- Národní ústav duševního zdraví (Psychiatrické centrum Praha)
- VIDIA, spol. s r.o.
- University of Washington, Seattle, USA
- Austrian Institute of Technology, Vídeň, Rakousko
- Imperial College, Londýn, Velká Británie
- Ewha Womans University, Soul, Jižní Korea
- University of Graz, Graz, Rakousko
- CNR-National Institute of Optics, Neapol, Itálie
- ESF Research Network PLASMON-BIONANOSENSE

Děkuji za pozornost.

www.ufe.cz

www.ufe.cz